

Игорь Иваницкий

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСКИЙ. «ОТ ЛЕГЕНД К ПРАВДЕ»: КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена анализу ключевых сюжетных линий воспоминаний Лонгина Цегельского «От легенд к правде». В тексте представлено много конкретной информации, авторского взгляда на события, попытки анализа политической ситуации и все эти материалы имеют значительную историческую ценность. Среди ключевых проблем – роль и место личности Дмитрия Витовского в организации и реализации Ноябрьского чина 1918, реакция политической элиты ЗУНР на антигетманский переворот в Киеве в 1918 г., а также процесс создания управленческой вертикали ЗУНР на местах.

Ключевые слова: ЗУНР, УНР, мемуары, Ноябрьский чин, национально-освободительное движение.

Igor Ivanitsky

LONGIN TSEHEL'SKYI. «FROM LEGEND TO THE TRUTH»: KEY ISSUES

The article is devoted to analysis of key storylines of the Longinus Tsehelskyi memories «From legends to the truth.» The text presents a lot of specific information, the author's view of the events, attempts to analyze the political situation and all the materials have significant historical value. Among the key issues – the role and place of Dmitro Vitovskii in the organization and the realization of the «November Brokedown» in 1918 in Lviv, the response of the political elite of The West Ukrainian People's Republic on the anti-Hetman rebell in Kiev in 1918, and the process of creating management vertical of The West Ukrainian People's Republic.

Key words: The West Ukrainian People's Republic, Ukrainian People's Republic, memoirs, November brokedown, Ukrainian national liberation movement.

УДК 94(477)

Мар'яна Зуляк

**АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ – ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
«НОВИХ ШЛЯХІВ» І «КРИТИКИ»**

У статті проаналізовано діяльність Антона Крушельницького на посаді головного редактора часописів «Нові шляхи» і «Критика». Його праця характеризувалася пошуком оптимального видавничого проекту з історії, філософії, соціології, економіки, культури, тогочасної радянської та зарубіжної літератури, музики, театру, образотворчого мистецтва. Аналіз змістового наповнення часописів свідчить про поширення прорадянської ідеології, популяризованої головним редактором А. Крушельницьким, який перебував під її впливом.

Ключові слова: Антін Крушельницький, головний редактор, «Нові шляхи», «Критика», радіофільство.

Актуальність досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що одним із важливих напрямків діяльності А. Крушельницького була редакційна праця, яку він реалізовував через часопис «Нові шляхи», який з 1933 р. виходив під назвою «Критика», співпрацю з іншими виданнями. Поряд із художньою літературою та критикою, журнал «Нові шляхи» значну увагу приділяв науково-популярній, мистецькій та публіцистичній тематиці. У ньому друкувалися розвідки з історії, філософії, соціології, економіки, культури, статті про тогочасну радянську й зарубіжну літературу, музику, театр, образотворче мистецтво, подавалася широка інформація про поточне життя [1, с. 7]. За лояльне ставлення до СРСР та його суспільного ладу журнал критикували УНДО та націоналістичні організації, деякі випуски конфісковувала польська влада [2, с. 80–87].

Наукова новизна статті ґрунтується на тому, що автором вперше в українській історіографії зроблено спробу дослідити задекларовану проблематику.

Об'єкт дослідження – культурно-просвітницькі процеси, які відбувалися у Західній Україні в міжвоєнний період.

Предмет дослідження – особливості редакторської праці А. Крушельницького.

Мета дослідження – проаналізувати діяльність А. Крушельницького на посаді головного редактора «Нових шляхів» і «Критики».

Завдання статті – охарактеризувати часописи «Нові шляхи» і «Критика» з точки зору змістового наповнення; висвітлити основну тематику публікацій; оцінити позицію головного редактора щодо процесів, які відбувалися в радянській Україні.

Історіографія проблеми обмежується публікаціями М. Дубини [1, с. 7], М. Романюка і М. Галушка [2, с. 80–87], М. Зуляк [3, с. 55–63] та інших авторів.

Основну джерельної бази складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Львові.

Львівський науковий, літературно-науковий, мистецький і громадський місячник, що видавався упродовж 1929–1932 рр. видавничою спілкою з однойменною назвою «Нові шляхи» – кооперативою з обмеженою відповідальністю. Друкувався часопис друкарнею НТШ. Відповідальним редактором був А. Крушельницький – громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, літературознавець, журналіст, перекладач, педагог, редактор та видавець. До складу редакційної колегії входили Ярослав Кунанець (Антін Босий), Святослав Гординський, Петро Дереш, Авенір Коломиєць, А. Крушельницький, Іван Крушельницький [2, с. 80–87]. До речі, посвідчення, видане А. Крушельницькому 1 вересня 1930 р., засвідчує, що він був членом редакційної колегії «Нових шляхів» [4, арк. 52].

А. Крушельницькому належить не лише важлива роль у виданні й редагуванні часопису «Нові шляхи». Варто наголосити на тому, що у кінці 20 – на початку 30-х рр. ХХ ст. він перебував не лише на прорадянських позиціях, але й виступав пропагандистом, агітатором й ідеологом радянської Східній Галичині.

Видання виходило книгами, декілька з них формували том. Наприклад, книги 1–2 утворювали том 1, книги 3–4 – том 2 і так далі. Його видавала видавнича спілка «Нові шляхи», заснована за ініціативи А. Крушельницького 15 січня 1929 р. у Львові [5, арк. 1–4]. Статут видавничої кооперативи «Нові шляхи» з обмеженою відповідальністю у Львові, прийнятий 15 січня 1929 р., включав одинадцять основних розділів [5, арк. 1–4].

Мета діяльності кооперативи полягала у тому, щоб «... підносити заробіток членів веденням при ньому підприємств і підносити культурний рівень членів» [5, арк. 1]. Основні завдання кооперативи пов'язувалися із виданням журналів, часописів, книжок, художніх і мистецьких творів, заснуванні друкарень і книгарень, організації читалень, клубів, бібліотек, курсів, виставок і екскурсій, виділенні стипендій, проведенні конкурсів тощо [5, арк. 1].

На початковому етапі часопис був доволі демократичним. Редакційна колегія пропонувала читачам дати відповіді на 26 питань анкети-опитування [6, арк. 13–13 зв.]. Особливістю видання було використання «академічного правопису», прийнятого НТШ, оскільки «Нові шляхи» видавалися у друкарні цієї інституції. Перехід на новий правопис відбувався поступово [7, арк. 1].

Журнал мав прорадянське спрямування і був своєрідним продовженням традицій громадського місячника «Шляхи» (1915–1918 рр.) [2, с. 80–87]. М. Ільницький зазначав, що «... декларуючи свою ідеологічну позицію, «Нові шляхи» не були зашореним вузькопартійним часописом і зуміли на перших порах згуртувати навколо себе широке коло демократично настроєної творчої інтелігенції. Тут можемо знайти цікаві огляди розвитку української поезії в Галичині повоєнного періоду, рецензії на нові книги» [8].

У перші роки існування часопис перебував на загальнодемократичній платформі, у ньому друкувалися письменники різної ідеологічної орієнтації: Б. Лепкий, С. Черкасенко, О. Турянський, К. Гриневичева, Ю. Опільський, Я. Кондра, В. Бобинський, С. Гординський, Ю. Косач, В. Гренджа-Донський, С. Масляк, А. Коломиєць, О. Турянський, А. Павлюк. Тут друкували історичні, літературознавчі та мистецтвознавчі розвідки І. Свенціцький, М. Рудницький, С. Гординський, І. Крип'якевич, В. Щурат [8].

Поступово часопис дедалі більше переходив на ортодоксальні прорадянські позиції, звужувалося коло його авторів, «... перші числа журналу не викликали підозрінь, у якому напрямі йде журнал. Але дедалі «Нові шляхи» стали на радянські позиції» [9, с. 92]. У журналі були вміщені погромні статті про українську еміграційну поезію як представників старшого (О. Олесь, В. Самійленка, С. Черкасенка), так і молодшого покоління (Є. Маланюка), піддано гострій критиці перші книги історичної епопеї Б. Лепкого про гетьмана І. Мазепу тощо. Через те від нього відійшла переважна частина прихильників і авторів [8].

«Важкі умовини, у яких жили українці в 1920–30 роках під польською окупацією, були одною з причин, що дехто з галицьких діячів почав орієнтуватися на УРСР, де, здавалося, політичний процес вів нестримно до повної суверенності «української радянської держави» [9, с. 92]. У кінці 20-х рр. ХХ ст. активізуються контакти А. Крушельницького із радянським консульством у Львові. Про що свідчить запрошення консула СРСР від 18 грудня 1928 р. на вечерю в готель «Жорж» й товариську зустріч із повноважним радянським представником у Польщі та його радником [10, арк. 22]. Дуже часто Крушельницькі виїжджали на відпочинок у Березів з радянським консулом у Львові.

З метою ознайомлення української інтелігенції Львова зі здобутками радянського кінематографу його запрошували на перегляд декількох кінокартин, на зустріч із народним комісаром освіти УСРР, академіком М. Скрипником [10, арк. 26, 28].

Окрім того, уряд УСРР намагався справити позитивне враження і на більш ширші кола української господарської інтелігенції. Так, 3 травня 1929 р. делегація кооператорів Західної України в складі голови РСУК і «Сільського господаря» Ю. Павликівського, директора «Центробанку» О. Луцького, голови правління «Центросоюзу» І. Герасимовича, членів правління «Центросоюзу» Ю. Шепаровича і «Сільського господаря» Ю. Храпливого [11, арк. 35] відвідали УСРР. Вони перебували у захопленні від поїздки і повідомляли про те, що кооперація «... розвинута у Вас з послідовністю людей, яким доля трудових мас стала програмою життя, програмою, за якою не видно вигод і радощів будня» [11 арк. 34]. Однак члени групи кооператорів зазначали й те, що «Ми не були в низах Вашої кооперації. Та ми побачили їх теж і в верхах. Ви втягли масу в Вашу роботу, а тоді вона в верхах і в низах» [11, арк. 34].

У розмові із директором «Центробанку» О. Луцьким з'ясувалося, що з радянською кооперативною системою він певною мірою знайомий із преси, його вразило проведення святкування 1 травня [11, арк. 38–39]. Ю. Храпливий наголошував на обміні кооперативною пресою, співпрацею й поширенням досвіду радянської системи у Західній Україні [11, арк. 40–41]. Звичайно, що зазначені події та факти формували своєрідне позитивне сприйняття радянської дійсності періоду українізації.

Залучення західноукраїнської інтелігенції для обслуговування потреб індустріального й культурного будівництва підрадянської України відповідало інтересам більшовицької ідеології. Це, з одного боку, підносило її авторитет, слугуючи засобом вкрай необхідної для неї легітимізації, було вагомим аргументом для обґрунтування теорії про УСРР як «П'ємонт усього українського народу», дозволяло використовувати знання підготовлених за кордоном фахівців з вищою освітою (отже, не коштом «трудящих України»), а з іншого – залучення галицької інтелігенції у культурно-освітню сферу УСРР давало потужний імпульс втілення у життя не лише більшовицької політики «українізації», але й українізації реальної, сприяло подоланню опору російської чи зросійщеної інтелігенції Наддніпрянщини [12].

Архівні матеріали підтверджують тезу про часопис як прорадянське видання. Редакція «Нових шляхів» не лише цікавилася новинками, які відбувалися в УСРР, але й намагалася їх використовувати у своїх публікаціях з метою популяризації радянських здобутків. Так, Ю. Кулинич підготував для редакції постанови й резолюції, прийняті на III-ому з'їзді партії, а саме: «Про партійне керівництво літературою», «Про ставлення до непролетарських організацій», «Про значення войовничого матеріалізму», «Перевага та монополія», більшовицькі постанови й резолюції тощо [13, арк. 1, 2, 7, 10].

Деякі огляди газет та інші публікації, передруковані з радянських й іноземних видань, редагував А. Крушельницький. Зокрема, у повідомленні про проведення вечора української культури, організованого газетою «Комсомолец України» в Харкові йшлося про те, що «... сьогодні зібрався міський комсомольський актив, квіти столичної організації – сказав Хвиля, – є факт безсумнівного зрушення в бік приєднання робітничої молоді до української культури. Мало відвідувати український театр та співати українські пісні. Треба, щоб комсомол став душею великого національно-культурного процесу, що його зараз здійснює пролетаріят України» [14, арк. 2]. До речі, цитований текст А. Крушельницький викреслив повністю і усунув термін «пролетарські» письменники [14, арк. 2].

Редакційна колегія цікавилася партійним керівництвом у літературній сфері, особливо «перетягуванням на бік пролетаріату кваліфікаційних сил технічної та іншої інтелігенції й виховання нових кадрів письменників з трудящих лав» [15, арк. 1], ставленням до непролетарських організацій, а саме «партія повинна толерантно ставитися до проміжних ідеологічних форм, терпляче допомагаючи позбуватися цих неминуче численних форм у процесі ближчого товариського співробітництва з комуністичними силами» тощо [15, арк. 2]. Особливе значення у роботі видання посідали тези з праць В. Леніна «Про значення войовничого матеріалізму», виступ на партійному з'їзді С. Косіора, Й. Сталіна, резолюції нарад та інше [15, арк. 4–7, 10].

А. Крушельницький систематизував отримувану із радянських періодичних видань інформацію. Доволі складно з'ясувати основні критерії та принципи такої диференціації. Можливо, вони носили суто авторський підхід, тому що ті чи інші джерела, та чи інша інформація віднесена до тих чи інших груп, які за своїм змістом виходять за її межі. До «видавничих записок» він відносив інформацію, що необхідно було передрукувати у «Нових шляхах» [14, арк. 28]. Наприклад, у цій групі йшлося про Всеукраїнський інститут радянського будівництва, основне завдання діяльності якого полягало у систематичному вивченні та допомозі у науковому дослідженні питань радянського будівництва [14, арк. 28]. До зазначеної групи належало повідомлення про Інститут

організації сільського господарства – основним завданням якого було вивчення п'ятирічного плану розвитку сільського господарства, колективізації тощо [14, арк. 28]. У рубриці «Український технічний музей» йшлося про історію розвитку та виявлення сучасного стану технічних досягнень промисловості [14, арк. 28]. Сюди відносилася інформація про п'ять років роботи народної бібліотеки України, наукової центральної книгозбірні Одеси тощо [14, арк. 102–146]. До групи «наукових записок» головний редактор «Нових шляхів» відносив всебічне сприяння винахідництву в Україні та інші теми [14, арк. 29].

«Промислові записки» – це в основному перелік видань, які стосувалися белетристики, історії літератури, марксизму, революційного руху, кооперації, українознавства, класичної літератури, статистичні показники поступу радянської промисловості [14, арк. 83–86, 179–182].

«Народно-господарські записки» стосувалися в основному повідомлень про місце України в СРСР, про становище краєзнавства, видання дитячої енциклопедії та інша інформація [14, арк. 88–101].

«Господарські записки» подавали інформацію про радянські сільськогосподарські машини на світовому ринку, раціональне використання корисних копалин [14 арк. 152–165]. У підгрупі «Економічна хроніка. Українська індустрія» йшлося про виконання п'ятирічного плану тощо [14, арк. 166–178].

«Сільськогосподарські записки» повідомляли про використання сільськогосподарських площ, соціалістичне змагання бригад тощо [14, арк. 183–195].

Окрім того, варто наголосити на тому, що редакція «Нових шляхів» отримувала інформацію про здобутки радянської України в культурній, економічній та технічній сферах, про події в літературі, кінематографі, про цензуру в Бельгії, новий робітничий театр в Англії тощо [14, арк. 3, 6, 17, 21].

З метою популяризації «Нових шляхів», головний редактор налагодив стабільну і чітку систему взаємного обміну між різноманітними виданнями. Такий обмін налагоджено із такими радянськими часописами й структурами, як-от: «Радянська освіта», «Більшовик України», «Молодий більшовик», «Більшовиченята», Держторг УСРР, Український комітет краєзнавства, «Український мисливець та рибалка», бібліотеки Київського та Дніпропетровського інститутів народної освіти, Український науково-дослідний інститут книгознавства, правління Українського науково-технічного товариства, правління Будинку літератури ім. Е. Блакитного та інші [16, арк. 16; 17, арк. 8, 13–15, 39, 41, 43 зв., 50, 60, 67; 18, арк. 8].

У деяких зверненнях до редакції йдеться про те, що радянське державне видавництво у Харкові надіслало на адресу часопису 150 доларів США, тому М. Фуртак-Деркач зверталася до редакції «Нових шляхів» про їх отримання за фотографії малюнків галицьких художників. Однак, як виявилось, їх часопис насправді не отримував взагалі [17, арк. 28]. Питання оплати вартості послуг «Нових шляхів» викликали певні непорозуміння й у адміністрації Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при УАН. Головного редактора «Нових шляхів» повідомляли про надмірну завищеність вартості частини ілюстрації до повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», які вважалися не оригіналами, а копіями, зробленими зі світлин і вони «... не відповідають нашим кондиціям: ці малюнки є одноманітні простокутники, їх хоч і можна вжити як заставки, але зовсім мало надаються вони до закінчування розділів» [18, арк. 2].

Дирекція бібліотеки вважала, що вартість ілюстрацій у розмірі 25 зл. була завищеною, тому вони готові були оплатити лише 12,5 зл. [18, арк. 2]. Окрім того, зависокою, на думку дирекції, була вартість 24 ілюстрацій з геометричним орнаментом у розмірі 25 зл. До речі, дирекція сумнівалася у тому, що це були роботи відомого митця О. Кульчицької, з мистецького погляду вважала їх як «... маловартісні й репродукувати ці малюнки взагалі неможна» [18, арк. 2]. За вказані ілюстрації вони готові були оплатити суму в розмірі не більшу як 5 зл., а «... один кольоровий малюнок (маленький, що мав бути кінцівкою обкладинки), не може бути прийнятий, бо мальовано його зовсім іншими (якимись поблідлими) фарбами, ніж головний малюнок і репродукування його дуже б удорожчило видання; ілюстраторові це належало б знати. А втім О. Кульчицька пояснювала цей дефект здається відсутністю фарб у селі» [18, арк. 2].

Дирекція бібліотеки зауважувала на не рівноцінному виконанні ілюстрацій загалом, вважала деякі з них шедеврами, а деякі – доволі слабенькими [18, арк. 2–2 зв.]. У цілому адміністрація оцінювала їх посередньо, висловлювала такі зауваження, як «... брак суцільності й мале знайомство ілюстратора з формами європ. книжкової графіки» [18, арк. 2 зв.]. Зважаючи на певні зауваження щодо оформлення повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», дирекція бібліотеки погоджувалася виплатити А. Крушельницькому суму в розмірі 137 доларів США або за офіційним курсом – 1665 зл. [18, арк. 2 зв.].

Головний редактор «Нових шляхів» доволі успішно співпрацював із кооперативним видавництвом «Рух» в Харкові щодо поширення часопису, друку тих чи інших творів, банківських переказів в розмірі 250 доларів США [18, арк. 4–4 зв.].

У деяких зверненнях передплатників до редакційної колегії були прохання отримати усі номери часопису за весь рік. Висловлювалося бажання С. Шведенка із Дніпропетровська мати можливість ознайомитися з «Історією політичної думки галицьких українців» К. Левицького та «Історією визвольних змагань галицьких українців», які, як писав автор, «... в Радянській Україні цього дістати неможу» [17, арк. 17].

До обміну й передплати із «Новими шляхами» прагнули й такі західноукраїнські інституції, як орган українського антиалкогольного руху «Ми молоді», редакція «Нової хати», спортивне товариство «Підгір'я» (м. Дрогобич), товариство «Сокіл» з Гайворонки, церковна рада Союзу української євангельської церковної старшини, бібліотека Львівського університету, тижневик «Поступ» (м. Луцьк), читальня «Просвіти» у Нагуєвичах та інші [17, арк. 11, 12, 19, 20, 49, 63, 66, 94].

Звичайно, що у передплатників виникали й певні фінансові труднощі. Про неможливість передплатувати видання читальнями «Просвіти» у Львові, Нижбірку, Задарові, Озимині, Скалі-Подільській, у зв'язку з відсутністю коштів, йшлося у їх повідомленнях до редакції «Нових шляхів» [17, арк. 72, 81, 94, 95]. Окремі читальні «Просвіти», зокрема у Слобідці не погоджувалися на його передплату [19, арк. 81].

Деякі товариства, зважаючи на складне матеріальне становище, прагнули отримували «Нові шляхи» безкоштовно. Йдеться про українське академічне товариство «Січ» у Відні [16, арк. 5]. Окремі автори відмовлялися від передплати видання [20, арк. 5]. І. Бобик та І. Велигорський повідомляли редакцію про те, що у них відсутня заборгованість щодо передплати, просили часопис більше не надсилати [20, арк. 16 зв., 34 зв.].

Звичайно, що у роботі тогочасних редакцій часописів були певні неточності. У цьому випадку йдеться про звернення А. Крушельницького до редактора «Українського прапора» про те, що в одному із номерів повідомлялося, що він спільно із І. Калиновичем редагував часопис «Боротьба», що не відповідало реальному стану речей, тому він просив спростувати цю інформацію [21, арк. 74]. У роботі редакції «Нових шляхів» також були певні непорозуміння щодо передплати й надсилання необхідних номерів передплатникам, про що свідчить лист професора III-ої Станиславівської державної гімназії Івана Бойка [20, арк. 18 зв., 19 зв.]. Професор української гімназії у Перемишлі М. Вахнянин повідомляв редакцію про те, що не передплатував «Нові шляхи», які йому редакція чомусь надсилала, про що свідчать повідомлення й інших авторів [19, арк. 6, 45, 46, 76 зв.; 20, арк. 32–32 зв., 61 зв., 62–62 зв., 66 зв., 79].

Натомість дехто із передплатників з часу появи «... славного місячника став ... його горячим прихильником і читачем...» [19, арк. 93], надіявся на те, що «... буду від тепер Вашим сталим абонентом...» тощо [19, арк. 119]. Політв'язні І. Баран і О. Вязло, незважаючи на ув'язнення, зверталися до редакції про продовження надсилання часопису на їх домашню адресу [20, арк. 7, 53 зв.]. Група українських в'язнів зверталася до редакції «Нових шляхів» щодо передплати часопису [22, арк. 5]. Селянин із Підлазців просив надсилати йому «Нові шляхи» без попередньої передплати, тому що «... щож бідний селянин нині може зробити, коли зараз ми мусимо таку страшну господарчу кризу перезимовати, що навіть і нема можливості тіх кілька злотих де взяти аби можна було одразу вислати належну передплату...» [20, арк. 21]. Аналогічного листа отримала редакція й від селянина Т. Ганчарука та від інших осіб [19, арк. 9, 30; 20, арк. 67].

Редакційна колегія «Нових шляхів» мала значну кількість дописувачів, як серед юридичних, так і фізичних осіб. За підрахунками редакції, з місячником співпрацювали близько 200 осіб «з усіх українських земель», а також майже 60 іноземних авторів [8]. Так, 5 жовтня 1928 р. «кабінет виучування Поділля» Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при УАН звертався до А. Крушельницького з категоричною вимогою друку «Тіней забутих предків» М. Коцюбинського [18, арк. 1].

Деякі автори-дописувачі намагалися друкувати свої твори у «Нових шляхах» на умовах анонімності. Однак А. Крушельницький вважав, що на таких умовах, можна друкувати твори лише тоді, коли «... Помітити під псевдонімом могли тільки такі речі, од яких автор з відкритим імям міг би потерпіти від когось якусь шкоду серед те, моральну чи матеріальну...» [17, арк. 49].

З редакційною колегією співпрацювала певна частина знаних дописувачів. Зокрема, Михайло Гнатишак, син львівського професора Лева Гнатишака, який емігрував до радянської України, повідомляв про надсилання йому за публікації суми у розмірі 10 доларів США [17, арк. 13]. До речі, згадуваний автор подавав до друку статтю «Синтетичний театр», у якій йшлося про занепад західноукраїнського театрального мистецтва [17, арк. 14; 134]. В. Гренджа-Донський пропонував

надрукувати його п'єсу «На зеленій Гуцульщині» [17, арк. 30]. Власне її текст подано у архівній справі [23].

З «Новими шляхами» співпрацював А. Чайковський, писав про те, що «... Ваш орган являється що раз кращий, і надіятися можна, що він буде такий і заступить місце колишнього УЛВ (Українського літературного вісника – примітка автора – йдеться насправді про «Літературно-науковий вісник») видаваного Франком і Грушевським» [17, арк. 85].

А. Коломиєць висловлював прохання про допомогу у виданні власних збірок поезій у радянській Україні [17, арк. 40]. До речі, він пропонував А. Крушельницькому у «Нових шляхах» «... зареферувати для мене і Косача одну-дві сторінки для літературних відстрілювань убік наших антиподів», «Це буде постійна боївка «НШ» яку я з Косачем старатимемося заповнювати регулярно й кольоритно» [17, арк. 41].

Ю. Косач надсилав до редакції оповідання «Вершник над ланами», з циклу революційної романтики на Волині, яким автор прагнув «... цикл цей закінчити з метою трактування явищ сучасного життя» [17, арк. 45]. Однак Ю. Косач, незважаючи на можливу співпрацю з редакцією «Нових шляхів», здебільшого за сприяння А. Коломийця, за нез'ясованих обставин все ж таки відмовився від послуг редакції у виданні своїх творів [17, арк. 47].

Твори не усіх дописувачів редакція «Нових шляхів» друкувала на шпальтах видання. Так, вірші М. Лужного, викладача Бережанської гімназії, редакція забракувала за зміст і форму [17, арк. 62]. Ю. Сліпко також надсилав свої поезії і, незважаючи на негативну ухвалу редакції, вказував рахунок у банку на переведення коштів за друк [17, арк. 69].

Варто наголосити на тому, що «Нові шляхи» мали міжнародне визнання, про що свідчать листи-прохання про передплату за кордон. Так, у приватному листі з Відня, датованому 22 лютого 1929 р., висловлювалося прохання про передплату видання Українським академічним товариством «Січ», «Українською євангельською просвітою» зі США, Студентським академічним домом у Празі, Радою української бібліотеки ім. С. Петлюри у Парижі, Українським культурним об'єднанням в Болгарії, яке через складне матеріальне становище прагнуло отримувати часопис безкоштовно, з аналогічним проханням зверталось українське товариство «Основа» з Данцигу [16, арк. 1, 10–13, 20, 31 зв., 40, 45]. Передплатники з Буенос-Айресу, Берліна також намагалися передплатити часопис [16, арк. 6, 26].

Про прорадянськість змісту «Нових шляхів» свідчить як тематика публікацій, так і трактування редакційною колегією подій, що відбувалися в УСРР. Зокрема, про це йдеться у статті А. Аршавського «Внутрішня організація колгоспів», надрукованій у журналі «Огонек» № 16 від 10 червня 1930 р. [24, арк. 1, 7]. Її автор, виходячи із радянських постулатів, намагається колективні принципи, які використовувалися у колгоспах, вважати «всіленською машиною», що «... пускає в рух і регулює працю в колгоспах» [24, арк. 1]. А. Аршавський переконаний у тому, що «... зорганізувати працю в колгоспі, що об'єднує тисячі селян на території декількох десятків тисяч гектарів – це велетенське завдання» [24, арк. 1].

Розхвалюючи колгоспи, автор зазначав, що колгоспи це нове явище у світовій історії, новий етап прогресу суспільного життя і комуністичної революції. Завершуючи статтю, він писав, що «... намічене партією завдання – максимально збільшити засівну площу й підняти врожайність полей – цілковито відповідає селянським стремлінням і побажанням. Тому-то й бачимо ми часто такий підйом духа й ентузіазм на польових роботах, і в цьому запорука бурхливого зросту й повного успіху колгоспного руху» [24, арк. 7].

Звичайно, що в умовах міжвоєнної Польщі, практично усі видання піддавалися гонінню влади і конфісковувалися нею. Зокрема, філія «Просвіти» у Коломиї повідомляла «Нові шляхи» про те, що видання «Дужим помахом крил» львівська поліція заборонила поширювати [17, арк. 76]. 30 січня 1930 р. А. Крушельницький отримав повідомлення від міського староства Львова, у якому зазначалося, що, виходячи з 73 артикулу розпорядження Президента Польщі від 10 травня 1927 р. про пресу, стаття під назвою «Біг в сутінках» (листопад 1930 р.) порушує вказане положення [25, арк. 1–2].

Головного редактора «Нових шляхів» звинувачували у насильницькій зміні державного ладу Польщі. Насправді ж йшлося про наступне. Наведемо конкретний приклад того, як міське староство Львова коментувало окремі фрагменти тексту як державну зраду. «Оце завдання «Рідної Школи»! Це повинна виконати рідношкільна організація! На цей шлях вона може піти, коли звільниться від клерикального полону, від націоналістичного пустомельства й від опортуністичних настроїв. Коли нарешті звільниться від тягару, який зв'язує її руки й притолочує її. Тим тягарем є середні школи «Рідної Школи» [25, арк. 4 зв.]. А. Крушельницький виступав проти такого трактування владою матеріалів, друкованих на сторінках часопису [25, арк. 6]. 21 вересня 1932 р. головний редактор «Нових шляхів» звертався до Львівського воєводства з приводу описуваних подій, наголошуючи на тому, що він «... вносить спротив проти цієї тимчасової конфіскації...» [25, арк. 4–6].

Остання відома книга, 8/9, вийшла у вересні 1932 р. Імовірно, надалі часопис не виходив через несприятливу ситуацію, пов'язану із матеріальними труднощами, про що й повідомляла редакція в останніх номерах. З 1933 р. журнал перестав існувати у зв'язку з переїздом родини Крушельницьких до УСРР [8]. Вважаємо, що часопис не видавався не лише через матеріальні труднощі, а ще через те, що 15 червня 1932 р. А. Крушельницького заарештовано за те, що 5 червня поточного року у Львові зібралися письменники, науковці, композитори, на прорадянську конференцію, яка підтримала ініціативу Р. Ролана, А. Барбюса, Б. Шоу і М. Горького скликати на 28 липня 1932 р. Міжнародний антивоєнний конгрес. Конференція обрала комітет і прийняла резолюцію, підписану Л. Шіллером, А. Крушельницьким, І. Крушельницьким, С. Тудором, Л. Пастернаком, Я. Галаном, Я. Викою, О. Деєм, П. Козланюком, О. Гаврилюком, Я. Кондрю, В. Мизинцем, М. Колессою, К. Пелахатим та іншими особами, у якій підкреслювалося, що «Боріться проти нової світової різни! Не допустіть до нападу на СРСР! Стійте муром при Радянським Союзі! Солідаризуйтеся з противоєнним конгресом! Вибирайте противоєнні комітети! Вибирайте делегації! Бороніть Радянський Союз!» [26, с. 154].

Натомість у «Невідомих сторінках з біографії Юліана Бачинського» йдеться про те, що А. Крушельницького ув'язнили у зв'язку із прорадянською діяльністю як редактора «лівої» газети. У цій групі був ув'язнений тоді і Ю. Бачинський [27]. Дійсно, восени 1932 р. польська поліція розгромила редакції «лівих» газет, таких як, «Вікна», «Сила», «Сіль-роб», «Нові шляхи», арештувавши їх редакторів [1, с. 7].

Польська поліція висунула обвинувачення усім учасникам прорадянської конференції у антидержавному злочині й провела обшуки їх помешкань. У повідомленні начальника поліції Львова з приводу арешту А. Крушельницького йшлося про те, що «У зв'язку з донесенням про злочин – комуністичну діяльність – 11 бригада слідчого відділу державної поліції Львова провела 14 червня 1932 р. о 6 год. 45 хв. 9 год. домашній обшук у Крушельницького Антона в його помешканні на вул. Квятковського № 19 в розшуках літератури антидержавного змісту. Обшук дав позитивні наслідки» [26, с. 154–155].

Зазнавали переслідувань особи, які друкувалися у «Нових шляхах», через те зменшувалася їх кількість. З іншого боку, з радянської України надходили тривожні чутки: громадські сколихнув інспірований суд над СБУ. Західноукраїнські члени ВУАН М. Возняк, Ф. Колесса, В. Щурат, К. Студинський вже не одержували зарплат від радянського уряду [28].

З припиненням виходу «Нових шляхів» прорадянський напрямок у літературному процесі Галичини припинив існування. Марксистська ідеологія тут зовсім збанкрутіла внаслідок репресій та Голодомору в Україні, про що широко інформувала преса. Втратилися контакти між літераторами обох частин України. Втім, у Східній Україні літературний рух припинився, недавнє культурне відродження стало «розстріляним відродженням», а ті з письменників, хто залишився живим, після репресій 30-х рр. ХХ ст., були зламани морально. Літературне життя по цей бік Збруча, що зосереджувалося переважно у Львові, намагалося продовжувати перерваний на Сході рух, розвивати ті тенденції, які там були обірвані [28].

Зважаючи на складність ситуації, у квітні-травні 1933 р. А. Крушельницькому вдалося видати лише декілька номерів місячника «Критика». Гострота і актуальність вміщених у ньому матеріалів загострили й до того напружені стосунки головного редактора з польською владою. Продовжувати видання «Критики», як і перебування у Львові, було небезпечним для життя [1, с. 7]. «Гіркота поразки відродженої Української держави і брутальність польських окупантів призвели до того, що А. Крушельницький почав пов'язувати майбутнє свого народу з вірою «в якусь спасительну революцію», а з нею – оцасливлення нації при «соціалістичному устрої» [29]. Співпраця з радянською владою – видання відверто пропагандистських «Нових шляхів» (1929–1932 рр.) та «Критики» (1933 р.), що були закриті цензурою, трактувалося як шляхетне обстоювання власної позиції навіть тоді, коли усі інші радянофіли, дізнавшись про масові репресії, від неї відмовилися [30, с. 238].

Отже, діяльність А. Крушельницького на посаді головного редактора «Нових шляхів» і «Критики» характеризувалася пошуком оптимального видавничого проекту з історії, філософії, соціології, економіки, культури, тогочасної радянської та зарубіжної літератури, музики, театру, образотворчого мистецтва. Львівський літературно-науковий, мистецький і громадський місячник «Нові шляхи» і «Критика» – своєрідні видавничі феномени, у яких на початковому етапі їх існування акумулювалися ідеї різноманітних політичних течій та груп, а з часом домінувала прорадянська ідеологія, популяризована головним редактором А. Крушельницьким, який перебував під її впливом.

Список використаних джерел

1. Дубина М. Антін Крушельницький: Шляхами письменницької долі / М. Дубина // Літературна Україна. – 13 грудня 1990. – С. 7.
2. Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.:

Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. / М. М. Романюк, М. В. Галушко. – Львів: Світ, 2003. – Т. 3. – Кн. 2. 1929–1939 рр. – 928 с. 3. Зуляк М. «Нові шляхи» – львівський літературно-науковий, мистецький і громадський місячник (1929–1932 рр.) / М. Зуляк // Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів: зб. наук. статей. – Львів: ПП Сорока Т. Б., 2013. – Випуск 3. – С. 55–63. 4. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 361, оп. 1, спр. 144, 53 арк. 5. ЦДАЛ України, ф. 311, оп. 1, спр. 1, 4 арк. 6. Там само, спр. 2, 18 арк. 7. Там само, спр. 3, 1 арк. 8. Ільницький М. М. Нові шляхи – журнал / Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. [Електронний ресурс] / М. М. Ільницький. – К.: В-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Novi_shliakhy_z. 9. Гава М. В. Антін Крушельницький / М. Гава // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. – Нью Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. – С. 591–592. 10. ЦДАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 158 а, 45 арк. 11. Там само, спр. 165, 44 арк. 12. Маринич Л. Західноукраїнська еміграція в УСРР, 1930-ті роки: репресивний епілог. [Електронний ресурс] / Історія України. Маловідомі імена, події, факти (збірник наукових статей): Збірник праць / Л. Маринич. – Київ, 2007. – 400 с. – Режим доступу: http://chitalka.net.ua/textbooks/1/p_6275.html. 13. ЦДАЛ України, ф. 311, оп. 1, спр. 7, 28 арк. 14. Там само, спр. 8, 195 арк. 15. Там само, спр. 6, 10 арк. 16. Там само, оп. 1, спр. 11, 51 арк. 17. Там само, оп. 1, спр. 9, 132 арк. 18. ЦДАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 49, 9 арк. 19. Там само, ф. 311, оп. 1, спр. 14, 145 арк. 20. Там само, спр. 12, 124 арк. 21. Там само, ф. 361, оп. 1, спр. 146, 281 арк. 22. Там само, ф. 311, оп. 1, спр. 13, 99 арк. 23. Там само, спр. 84, 5 арк. 24. Там само, спр. 25, 7 арк. 25. Там само, спр. 4, 6 арк. 26. Трофимук С. Антін Крушельницький (1. VIII. 1878 – 13. XI. 1941) / С. Трофимук // Український календар. – 1968. – С. 151–158. 27. «Винним себе не визнаю...» (Невідомі сторінки з біографії Юліана Бачинського). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memorial.kiev.ua/content/view/79/30>. 28. Ільницький М. Статті про Львів. Літературний Львів першої половини ХХ ст. [Електронний ресурс] / М. Ільницький. – Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/ilnyckij.html>. 29. Гринів О. За плугом на перелогах історії [Електронний ресурс] / О. Гринів. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/exhib/1277126757.html>. 30. Україна і Польща 1920–1939 рр.: 3 історії дипломатичних відносин УСРСР з Другою Річчю посполитою: Документи і матеріали / [НАН України; Інститут історії України; упорядкування, коментарі Н. С. Рубльова, О. С. Рубльов]. – Київ: Дух і Літера, 2012. – 624 с.

Марьяна Зуляк

АНТОН КРУШЕЛЬНИЦКИЙ – ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР «НОВЫХ ШЛЯХИВ» И «КРИТИКИ»

В статье проанализирована деятельность Антона Крушельницкого в должности главного редактора журналов «Новые шляхи» и «Критика». Его труд характеризовалась поиском оптимального издательского проекта по истории, философии, социологии, экономики, культуры, тогдашней советской и зарубежной литературы, музыки, театра, изобразительного искусства. Анализ содержательного наполнения журналов свидетельствует о распространении просоветской идеологии, популяризированных главным редактором А. Крушельницким, который находился под ее влиянием.

Ключевые слова: Антон Крушельницкий, главный редактор, «Новые шляхи», «Критика», советофильство.

Mariana Zuliak

ANTIN KRUSHELNYTSKY IS A CHIEF EDITOR OF «NOVI SHLIAHY» AND «KRYTYKA»

The article deals with Anton ushelnytsky's activity as a chief editor of «Novi shliahy» and «Krytyka». His work was characterized by the search for the best publishing project on history, philosophy, sociology, economy, culture, contemporary Soviet and foreign literature, music, theater, art. Anton Krushelnytsky was under the influence of Soviet ideology and spread it.

Key words: Antin Krushelnytsky, chief editor, «Novi shliahy», «Krytyka», radianofilstvo.